

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС: ТЕОРЕТИЧНЕ ОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

П. І. Блозва, м. Київ

Представлено результати теоретико-методологічного аналізу концепту соціального капіталу як психологічного ресурсу. Визначено, що в психологічному дискурсі доцільно розглядати соціальний капітал крізь призму кількості та якості міжособових взаємин (мікрорівень соціального капіталу). З'ясовано, що між соціальним капіталом і психологічним ресурсом особистості існує позитивний взаємозв'язок. Виділено п'ять показників соціального капіталу як психологічного ресурсу: ефективність соціальної взаємодії, внутрішньогрупова згуртованість, міжособова довіра в межах соціальної групи, соціальна ідентифікація з групою, готовність до взаємодопомоги, а також названо його основні вияви: самоефективність, диспозиційний оптимізм у незліченних контекстах, володіння високою самооцінкою, рівень домагань у досягненні поставлених цілей, соціальна підтримка. Соціальний капітал як психологічний ресурс пов'язується із психологічними можливостями середовища, використовуючи які особистість може досягати власних цілей, а також сприяти досягненню цілей групи, до якої вона належить.

Ключові слова: соціальний капітал, психологічний ресурс особистості, закрита група, закрите суспільство, відкрите суспільство, міжособова взаємодія, соціальне середовище.

Проблема. Становлення суспільства важко уявити без масової самоорганізації громадян. Для оцінки такої міжособової взаємодії введено поняття соціального капіталу, під яким розуміють мережу ефективних міжособових контактів, що будуються на міжособовій довірі й толерантності. Його формування і нарощування сприяє ефективній діяльності не тільки в соціальному середовищі, а й в інших сферах людської діяльності, адже міжособова взаємодія є основою будь-якої комунікації особи в соціумі. Наявність соціального капіталу безпосередньо сприяє досягненню стабільності в суспільстві та його демократичному розвитку. Власне кажучи, ідеться про ресурс, який люди отримують завдяки власним соціальним зв'язкам. Проте концепт соціального капіталу досі залишається недостатньо актуалізованим під кутом зору сучасної психологічної науки, а його ресурсні властивості спонукають до пошуку взаємозв'язку між соціальним капіталом і психологічним ресурсом.

Мета дослідження: виявити особливості становлення соціального капіталу як психологічного ресурсу особистості.

Дослідники наразі не мають єдиної думки щодо того, а що, власне, являє собою соціальний капітал: складові елементи, які формують його суть чи властивості суб'єкта, який ним користується; джерела, на основі яких формується соціальний капітал, чи користь, яку він дає, тобто результати соціального капіталу [11]. Аналізуючи властивості соціального капіталу, способи і форми його прояву, психологи зосереджують увагу на різних аспектах: це можуть бути соціальні зв'язки всередині однієї групи, соціальні зв'язки між окремими соціальними групами або соціальні зв'язки як усередині групи, так і за її межами [12].

У своєму дослідженні ми послуговуємося таким тлумаченням поняття “соціальний капітал”: це сукупність актуальних або потенційних ресурсів, що пов'язані з володінням міцними зв'язками, які інституціоналізовані відносинами взаємного знайомства і визнання [6].

Дослідники по-різному трактують питання первинності й належності соціального капіталу особистості чи групі. Залежно від обраної позиції вони аналізують соціальний капітал або тільки на рівні особистості чи соціальної групи, або включають в аналіз ієрархічні взаємини, засновані на вертикальній взаємодії в соціальних інститутах [9; 11; 19]. Відтак категорія соціального капіталу дістала більш глибоку концептуалізацію, і сьогодні більшість дослідників розрізняють два рівні феномена: мікро- і макрорівень. Перший спирається на визначення соціального капіталу як якісної характеристики індивідуального соціального актора: особистість може робити інвестиції як у власний, так і в соціальний капітал групи. Макрорівневе трактування характеризує соціальний капітал як ознаку великої соціальної групи або ж усього суспільства [15]. Сучасний дискурс мікрорівневого трактування соціального капіталу формується навколо ідей таких науковців, як П. Бурдье, Дж. Коулман, Р. Патнем, Ф. Фукуяма та ін. [6]. Можна говорити і про значну кількість публікацій українських учених у сфері вивчення соціального капіталу [1; 2].

Як стверджують Л. Араухо і Дж. І. Істон, для соціального капіталу характерні три основні риси:

- доцільність – велика кількість соціальних зв'язків не обов'язково переростає в соціальний капітал; це відбувається тільки тоді, коли ці зв'язки допомагають особистості досягти певної мети. Соціальна мережа і соціальний капітал – різні речі. Соціальна мережа є елементом соціального капіталу, якщо його соціальні зв'язки корисні;

- усвідомленість – соціальний актор повинен усвідомлювати, що він користується соціальним капіталом. Соціальна структура, до якої належить індивід, може надавати певні переваги, навіть якщо він цього не усвідомлює. Неефективне використання переваг соціальних структур не створює соціального капіталу;

- формування на основі наявних соціальних структур – соціальний капітал формується в певних соціальних структурах і являє собою джерело реалізації певної мети [12].

Слід зауважити, що більшість дослідників, визначаючи поняття соціального капіталу, послуговуються категорією “ресурс”. Цьому сприяє економічне підґрунтя поняття, в якому слово “ресурс” вживається як синонім до можливостей і матеріальних вигод [20]. Дж. Коулман, зокрема, визначає соціальний капітал як ресурсні сутності, які схожі у двох аспектах: вони складаються з декількох елементів соціальної структури і їхнє сприяння певним діям акторів – як індивідуальних, так і корпоративних – здійснюється в межах структури. Заслуга Коулмана полягає в тому, що він вводить у теорію соціального капіталу нові поняття, як то взаємна ентропія і групове посилення норм, привілейований доступ до інформації, соціальні організації. Найважливішим серед цих термінів є “інформаційний потенціал” як один із базисних інструментів соціального капіталу, оскільки забезпечує його реалізацію через соціальні взаємини за допомогою обміну між особами ресурсами, якими володіє соціальна організація. Таким чином, у процесі обміну соціальним капіталом задіяні соціальні організації, її ресурси (інформаційні, матеріальні, фінансові, людські, культурні та ін.) [6].

Дискурс психологічних ресурсів широко опрацьовувався як у західному науковому середовищі [13; 25], так і на пострадянському просторі. Зокрема, В. О. Бодров розглядає ресурс у межах розвитку теорії психологічного стресу. При цьому дослідник визначає ресурси як фізичні й духовні можливості людини, мобілізація яких забезпечує виконання стратегії поведінки для запобігання стресу або зниження його сили [3]. К. Муздибаєв стверджує, що психологічні ресурси слід трактувати як засоби для існування, можливості людей і суспільства; як усе те, що людина використовує, щоб задовольнити вимоги середовища; як життєві цінності, що утворюють реальний потенціал для подолання несприятливих життєвих подій [7]. За Н. С. Водоп'яною, психологічний ресурс – це внутрішні і зовнішні змінні, що сприяють психологічній стійкості в стресогенних ситуаціях; емоційні, мотиваційно-вольові, когнітивні і поведінкові конструкти, які людина актуалізує для адаптації до стресогенних життєвих ситуацій, інструменти, які можна використовувати для трансформації взаємодії зі стресогенною ситуацією [4].

Усі наведені вище визначення підтверджують, що різні ресурси можуть виконувати ту чи іншу роль в адаптації людини до складних обставин, у періоди долаття важких життєвих ситуацій, досягнення психологічного благополуччя тощо. Але щоб мати змогу активувати весь цей потенціал, важливо сформувані цілісне уявлення про такого роду ресурси. До найбільш вивчених особистісних ресурсів можна віднести: ак-

тивну мотивацію подолання труднощів, ставлення до стресів як до можливості набуття особистого досвіду та особистісного зростання; силу Я-концепції, самоповагу, самооцінку, відчуття власної значущості, “самодостатність”; активне життєве настановлення; позитивність і раціональність мислення; емоційно-вольові якості; фізичні ресурси – стан здоров’я і ставлення до нього як до цінності; матеріальні ресурси – високі рівень матеріального доходу і матеріальних умов життя, безпеку життя, стабільність оплати праці, гігієнічні фактори життєдіяльності; інформаційні та інструментальні ресурси – здатність контролювати ситуацію, використання певних методів для досягнення бажаної мети; здатність до адаптації, готовність до самозмінювання; здатність до структурування та осмислення ситуації [4; 7; 13; 17].

У дискурсі дослідження соціального капіталу основними його складовими є об’єктивні зв’язки між особами і суб’єктивний тип взаємин, які повинні будуватися на довірі й позитивних емоціях [22]. Для вивчення цього феномена під психологічним кутом зору важливий саме другий компонент. Нас цікавить, які саме соціально-психологічні чинники впливають на формування соціального капіталу. У цьому контексті заслуговує на увагу дослідження Р. Берта, який вимірює соціальний капітал з позиції мережевого обмеження: більша кількість обмежень означає меншу кількість структурних прогалів. А оскільки вони є джерелом соціального капіталу, мала їх кількість веде до зниження рівня соціального капіталу і, відповідно, його якісного впливу. Мережеве обмеження залежить від трьох факторів: величини, щільності та ієрархії конкретної мережі. Суть у тому, що невеликі, щільні й жорстко ієрархічні мережі стають перепорою для формування соціального капіталу та його використання [15].

Отож стає зрозумілим, що не всі групи мають на меті загальне, суспільне, і часто керуються вузькими, власними, інтересами. Таку поведінку одним із перших описав Е. Бенфілд; він назвав її “аморальною родинністю”. Дослідник вважав, що така соціальна взаємодія характеризується обмеженням особистісної комунікації, допускає співпрацю лише з членами своєї родини і намагається використовувати всіх інших у якихось власних, корисливих, цілях. Домінування такого принципу співіснування спричиняє нездатність осіб спільно вирішувати громадські справи та розриває зв’язок між будь-якими абстрактними принципами (ідеологіями) і поведінкою в повсякденних ситуаціях [14].

Дослідження закритих груп показало, що в межах такої соціальної спільноти домінує моноструктурування. Це породжує жорстке розділення на “своїх” і “чужих” та веде до поляризації і фактичного розриву міжгрупових взаємин [5]. До подібних висновків дійшов і К. Поппер. Він описує феномен закритого суспільства – тип спільноти, що характеризується статичною соціальною структурою, обмеженою

мобільністю, нездатністю до інновацій, традиціоналізмом, догматичною авторитарною ідеологією [10]. Такому суспільству вчені також приписують “особистісну недостатність” (“звичайна людина” не може приймати рішення і проявляти суб’єктність) і жорстку ієрархічну організацію [21].

На противагу закритому, відкрите суспільство К. Поппер визначає як тип спільноти з динамічною соціальною структурою, високою мобільністю, здатністю до інновацій, критицизмом, індивідуалізмом і демократичною плюралістичною ідеологією. Дослідник наголошує на обернено пропорційній залежності між проявами індивідуалізму та плюралізму думок, ефективної соціальної взаємодії тощо і жорсткою соціальною ієрархією [10]. Такі спільноти вирізняються наявністю відкритого соціального капіталу [8; 9]. Для нього характерні високий рівень міжособової взаємодії, довіри і толерантності, поділяння всіма членами спільноти спільних норм і цінностей [15].

Із вищевикладеного випливає, що існує певна обернено пропорційна залежність між мережевими обмеженнями і соціальним капіталом. Така ж взаємозалежність простежується і в дискурсі психологічних ресурсів між психологічним ресурсом особистості і рівнем стресу. У нашому дослідженні ми послуговуємося визначенням психологічного стресу як стану, за якого особа не може досягти певного рівня психологічного благополуччя і самоефективності [13]. До такого висновку схиляють, зокрема, ідеї С. Хобфолла, на думку якого втрата ресурсів – це первинний механізм, що “запускає” стресові реакції. У разі втрати ресурсів інші ресурси починають виконувати функцію обмеження інструментального, психологічного та соціального впливу ситуації на психіку. Втрата внутрішніх і зовнішніх ресурсів тягне за собою втрату суб’єктивного благополуччя, переживається як стан психологічного стресу, негативно позначається на стані здоров’я особи. Дослідник вважає, що психологічні ресурси допомагають індивідові адаптуватися; вони необхідні (прямо чи опосередковано) для виживання або збереження здоров’я у важких життєвих ситуаціях, служать засобами досягнення особистісно значущих цілей [17]. Адже одним з основних положень ресурсного підходу є принцип “консервації” ресурсів, який передбачає можливість особи отримувати, зберігати, відновлювати, примножувати і перерозподіляти ресурси. Завдяки такому перерозподілу ресурсів людина має змогу адаптуватися до умов життєвого середовища [3]. Виходить, що вищий рівень її психологічного ресурсу, то нижчий у неї рівень можливого стресу. Як результат, за наявності в особи високого рівня соціального капіталу вона може з легкістю отримувати певні дивіденди (як моральні, так і матеріальні) від соціального середовища. А якщо в неї високий рівень психологічних ресурсів, то вона матиме індивідуально-психологічні можливості для прояву самоефективності та отримання ви-

год. Як бачимо, високий рівень обох джерел дає схожі результати, єдиною відмінністю є вектор отримання можливостей особою. Така ж схожість, на нашу думку, проявлятиметься і в разі низького рівня соціального капіталу і психологічних ресурсів: особа не матиме змоги отримувати від соціального середовища певні можливості для самостановлення і не володітиме внутрішнім потенціалом, щоб проявити його самій.

Через таку схожість взаємодії в межах цих двох дихотомій (мережеві обмеження – соціальний капітал, стрес – психологічний ресурс) постає кілька питань: 1) чи можна вважати, що мережеві обмеження (і як результат – низький рівень соціального капіталу) передбачають високий рівень стресу?; 2) чи існує негативна кореляція між мережевими обмеженнями і психологічним ресурсом?; 3) чи є позитивною взаємодія між соціальним капіталом і психологічним ресурсом?; 4) чи знижуватиметься рівень стресу в разі високого рівня соціального капіталу? На третє і четверте запитання в економічному та соціальному дискурсі дають ствердні відповіді, зокрема, усе ті ж П. Бурдьє, Р. Патнем і Ф. Фукуяма. На перші ж два доцільно відповідати у психологічному дискурсі, який при цьому має стати джерелом пояснення психологічного ресурсу.

Далі ми спробуємо концептуалізувати дослідження цих проблем.

Психологічний ресурс людини – це стан, у якому в неї найбільше свободи та максимальна кількість виборів. Ресурсом є все, що може привести людину до відчуття щастя, сили, впевненості, необхідних для розв'язання проблем; ресурс – це також стратегії досвіду, за допомогою яких можна перейти з актуального стану до бажаного результату. Соціальне мікросередовище так само характеризується певним рівнем психологічної ресурсозабезпеченості, що проявляється в характері та інтенсивності змін: спонтанні, непередбачувані дії окремих осіб відображаються в соціальних інтересах та взаєминах, відтак мікросередовище вносить зміни для легалізації соціальної активності, узгодження різних моделей поведінки [11; 12].

З огляду на вищесказане соціальний капітал можна означити як психологічний ресурс, що виявляється в можливостях особи і потенціалах групи, які акумулюються в певному соціальному полі ставлень (за К. Левіном) і які може накопичувати й використовувати як особа окремо, так і група в цілому для досягнення певних цілей чи зменшення впливу певної несприятливої життєвої ситуації. Така думка, на наш погляд, має право на існування, адже соціальний капітал у такому визначенні об'єднує як економічний [19], так і соціологічний [5; 22] дискурси.

Узагальнюючи ці твердження, пропонуємо характеризувати поняття соціального капіталу як психологічного ресурсу так: це соціально-психологічні можливості соціального мікросередовища, використовуючи які особа може досягати власних цілей, а також сприяти досягненню цілей

групи, до якої вона належить. На нашу думку, можна виділити п'ять складових соціального капіталу як психологічного ресурсу: ефективність соціальної взаємодії, внутрішньогрупову згуртованість, міжособову довіру в межах соціальної групи, соціальну ідентифікацію з групою, готовність до взаємодопомоги.

Щоб аналізувати прояви соціального капіталу як психологічного ресурсу, ми послуговуємося класифікацією психологічних ресурсів С. Хобфолла [17]. Такий вибір можна пояснити тим, що дослідник зараховує до психологічних ресурсів особистості й соціально-психологічні характеристики соціальної групи, до якої ця особа належить.

Про самоефективність як особистісний ресурс уперше було згадано у зв'язку з випадками, коли особа використовувала цей конструкт для вирішення конкретної життєвої проблеми [13; 24]. Проте подальші дослідження розширили використання цього поняття в більш загальному сенсі [25]. Таким чином, певні настановлення або риси особистості почали розглядати як такі, що можуть впливати на взаємодію особи з навколишнім середовищем задля досягнення нею певних цілей. Самоефективність пов'язували з позитивним фізичним та емоційним благополуччям, а відтак зі стресостійкістю в умовах негативних життєвих подій [13].

На нашу думку, цей ресурс як показник соціального капіталу найбільш виразно проявлятиметься в ефективності соціальної взаємодії, адже, володіючи таким ресурсом, особа легко взаємодіятиме з іншими людьми та середовищем загалом. Ідеться також про її готовність до взаємодопомоги, коли вона, володіючи певними компетенціями та можливостями, зможе надати допомогу іншій особі чи групі осіб. Отож ресурс самоефективності сприятиме актуалізації внутрішньогрупової згуртованості і соціальної ідентифікації з групою без втрати власного "Я", адже особа, яка володіє ресурсом самоефективності, розуміє межі власних сил, має стійку Я-концепцію і почуття власної гідності.

Ще один ключовий ресурс – ресурс диспозиційного оптимізму – також привернув увагу дослідників і був належним чином ними оцінений у найрізноманітніших контекстах. З'ясувалося, що переважна більшість людей з диспозиційним оптимізмом відчуває зазвичай психологічний добробут у цілому і проявляє вищу стійкість до стресу [17]. Виходить, завдяки оптимізму може формуватися більш послідовна й цілеспрямована діяльність, що безпосередньо впливає на здоров'я і добробут людей у цілому [25].

У межах цього ресурсу, на нашу думку, найбільш активно актуалізуватимуться внутрішньогрупова згуртованість, міжособова довіра в межах соціальної групи і соціальна ідентифікація з групою. Такий висновок ми зробили з огляду на ідею, що попри наявність проблем і

розбіжність поглядів у соціальній групі соціальний капітал буде зберігатися саме завдяки цьому ресурсу. Особа знову і знову виявлятиме готовність об'єднуватися з іншими членами соціуму задля досягнення певних групових чи індивідуальних цілей. Також ресурс диспозиційного оптимізму в незліченних контекстах позитивно актуалізуватиме й такий показник соціального капіталу, як “готовність до взаємодопомоги”. Особа за наявності цього психологічного ресурсу буде готова надати підтримку ближньому та ефективно взаємодіяти із соціумом, навіть попри можливість негативних соціальних контактів, які часто мають місце в комунікації між людьми.

За С. Хобфоллом, володіння високою самооцінкою також можна вважати психологічним ресурсом [17]. Люди з високим почуттям власної гідності зазвичай неохочі інтерпретувати життєві труднощі як свідчення власної недолугості [23]. Самооцінка, як і самоефективність, та оптимізм, пов'язані із благополуччям і більшою стресостійкістю [16]. Вважаємо, що цей психологічний ресурс найбільшою мірою активізуватиме показник соціального капіталу “готовність до взаємодопомоги”. Адже особа з високою самооцінкою зможе ефективно та адекватно надати підтримку іншій людині, яка раптом потрапила у важку життєву ситуацію. Володіння високою самооцінкою вказує також на позитивну Я-концепцію, що, безперечно, стимулюватиме й інші соціально-психологічні показники соціального капіталу.

Ще одним життєво важливим ресурсом є рівень домагань у досягненні поставлених цілей, який було розглянуто на обох полюсах континуума – між стійкістю в прямуванні до мети і відмовою від будь-яких намагань [3]. Загалом ті, що не відступають від своїх цілей, демонструючи постійно цілеспрямовану поведінку, більш успішні в подоланні труднощів [25]. Проте, як вважають дослідники, в умовах неможливості або недоцільності контролю відмова від нього є різновидом адаптивної поведінки [18]. Цей ресурс, на нашу думку, найбільшою мірою впливатиме на ефективність соціальної взаємодії особи із соціальним середовищем та її готовність до взаємодопомоги.

У цьому контексті доцільно зазначити, що із середини 70-х років ХХ ст. спостерігається зростання інтересу до соціальної підтримки як ключового ресурсу, який формується завдяки соціальному середовищу. Соціальна підтримка – складна метаконструкція (система ресурсів), яка охоплює аспекти обміну, взаємної підтримки, уявлення про отримання підтримки, а також особистісні риси, які формують цей процес та сприяють йому [24]. Особи, які користуються соціальною підтримкою в кожному із зазначених способів, мають краще психічне здоров'я, більшу стресостійкість і вищі фізичні показники здоров'я [26]. На відміну від особистісних ресурсів, соціальну підтримку розглядають як процес [27].

Цей ресурс, безперечно, активізуватиме готовність до взаємодопомоги. Також слід наголосити на важливості цього ресурсу для становлення соціально-психологічного середовища, де проявлятимуться внутрішньогрупова згуртованість, міжособова довіра в межах соціальної групи, соціальна ідентифікація. У поєднанні вони забезпечуватимуть ефективну соціальну взаємодію.

Висновки. Соціальний капітал – це сукупність актуальних або потенційних ресурсів, що пов'язані з володінням міцними зв'язками, які інституціоналізовані відносинами взаємного знайомства і визнання. Можна говорити про спільні риси взаємодії, які покладено в основу концептуалізації поняття соціального капіталу як психологічного ресурсу: мережеві обмеження спільноти ведуть до зниження рівня соціального капіталу, а високий рівень стресу є результатом недостатньої кількості психологічних ресурсів для подолання труднощів. Схожість взаємодії цих категорій і спільне соціально-психологічне джерело породжують спільні риси крайніх понять цих дихотомій: мережеві обмеження завжди підвищуватимуть рівень стресу, а високий рівень соціального капіталу зумовлюватиме високий рівень психологічного ресурсу особистості, що сприятиме подоланню складних життєвих ситуацій. Соціальний капітал піддається накопичуванню, що дає підстави говорити про притаманні йому ресурсні властивості.

Ми виділили п'ять показників соціального капіталу як психологічного ресурсу: ефективність соціальної взаємодії, внутрішньогрупову згуртованість, міжособову довіра в межах соціальної групи, соціальну ідентифікацію з групою, готовність до взаємодопомоги. До психологічних ресурсів можна віднести особистісні риси людини, особливості її соціально-психологічної взаємодії із соціальним середовищем, кількість та якість такої взаємодії. Маються на увазі такі психологічні ресурси, крізь призму яких доцільно розглядати соціальний капітал: самоефективність, диспозиційний оптимізм у різноманітних контекстах, володіння високою самооцінкою, рівень домагань у досягненні поставлених цілей, соціальна підтримка.

Отже, соціальний капітал як психологічний ресурс можна трактувати як соціально-психологічні можливості соціального мікросередовища, використовуючи які особа може досягати власних цілей, а також сприяти досягненню цілей групи, до якої вона належить.

Література

1. *Багнюк А. Л.* Соціальний капітал і квантифікація суспільних процесів у сучасному соціумі [Електронний ресурс] / А. Л. Багнюк. – Режим доступу: www.filosof.com.ua/Jomel/M_71/Bahnuk.pdf.
2. *Бова А.* Соціальний капітал в Україні: досвід емпіричного дослідження / А. Бова // Економічний часопис XXI. – 2003. – № 5. – С. 46–50.

3. *Бодров В. А.* Проблема преодоления стресса. Ч. 2. Процессы и ресурсы преодоления стресса / В. А. Бодров // Психологический журнал. – 2006. – Т. 27, № 2. – С. 113–122.
4. *Водопьянова Н. Е.* Психодиагностика стресса / Н. Е. Водопьянова. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.
5. *Кондратьев М. Ю.* От “закрытой группы” – к “закрытому обществу” / М. Ю. Кондратьев // Социальная психология и общество. – 2016. – Т. 7. – № 1. – С. 45–58.
6. *Коулман Дж.* Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 122–139.
7. *Муздыбаев К.* Стратегия совладания с жизненными трудностями. Теоретический анализ / К. Муздыбаев // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1998. – Т. 1. – № 2. – С. 100–109.
8. *Олсон М.* Логика коллективных действий: Общественные блага и теория групп : пер. с англ. / М. Олсон. – М. : Фонд Эконом. Инициативы, 1995. – 165 с.
9. *Полищук Л. И.* Экономическая отдача от социального капитала: о чем говорят российские данные? / Л. И. Полищук, Р. Ш. Меняшев // XI Международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества. – М. : Высш. шк. экономики, 2011. – Т. 2. – С. 159–170.
10. *Поппер К.* Открытое общество и его враги : в 2 т. / Карл Поппер. – М. : Феникс, 1992. – Т. 1. – 448 с.; Т. 2. – 528 с.
11. *Antonucci T. C.* Social networks in adult life and a preliminary examination of the convoy model / T. C. Antonucci, H. Akiyama // Journal of Gerontology – 1987. – № 42. – P. 519–527.
12. *Araujo L.* Relation Resource Perspective on Social Capital / L. Araujo, G. Easton // Corporate Social Capital and Liability / Ed. by R. Leenders, S. M. Gabbay. – USA: Kluwer Academic Publishers, 1999. – P. 68–87.
13. *Bandura A.* Self-efficacy mechanism in human agency / A. Bandura // American Psychologist. – 1982. – № 37. – P. 122–147.
14. *Banfield E. C.* The moral basis of a backward society / E. C. Banfield. – New York, US : Free Press The moral basis of a backward society, 1967. – 188 p.
15. *Burt P.* Structural Holes: The social structure of competition / P. Burt. – Cambridge, MA, 1992. – 9 p.
16. *Cohen S.* Socialbility and susceptibility to the common cold / S. Cohen, W. J. Doyle, D. P. Skoner, B. S. Rabin, J. M. Gwaltney // Journal of the American Medical Association. – 1997. – № 277. – P. 389–395.
17. *Hobfoll S. E.* Satisfaction with social support during crisis: Intimacy and self esteem as critical determinants / S. E. Hobfoll, A. Nadler, J. Leiberman // Journal of Personality and Social Psychology. – 1986. – № 51. – С. 296–304.
18. *Janoff-Bulman R.* Expectations and what people learn from failure / R. Janoff-Bulman, P. Brickman // Expectations and actions: Expectancy-value models in psychology. – Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1982. – P. 207–237.
19. *Navon D.* On the economy of human information processing systems / D. Navon, D. Gopher // Psychological Review. – 1979. – № 86. – P. 214–255.
20. *Oh H.* Communal social capital, linking social capital, and economic outcomes / H. Oh, M. Kilduff, D. J. Brass // Annual meeting of the Academy of Management. – Chicago, 1999.

21. Parel A. Values of Closed Society / A. Parel // *International Political Science Review*. – 1982. – Vol. 3. – № 2. – P. 230–237.
22. Portes A. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology / A. Portes // *Annual Review of Sociology*. – 1998. – № 24. – P. 1–24.
23. Rosenberg M. Society and adolescent selfimage / M. Rosenberg. – Princeton, NJ : Princeton University Press, 1965.
24. Sarason I. G. A brief measure of social support: Practical and theoretical implications / I. G. Sarason, B. R. Sarason, E. N. Shearin, G. R. Pierce // *Journal of Social and Personal Relationships*. – 1987. – № 4. – P. 497–510.
25. Scheier M. F. Effects of optimism on psychology and physical well-being: Theoretical overview and empirical update / M. F. Scheier, C. S. Carver // *Cognitive Therapy and Research*. – 1992. – № 16. – P. 201–228.
26. Vaux A. Social support: Theory, research and intervention / A. Vaux. – New York : Praeger, 1988.
27. Woolcock A. Social networks and team performance / A. Woolcock // *Human Relations*. – 1996. – № 2. – P. 369–378.

References

1. Bahniuk, A. L. Sotsialnyi kapital i kvantyfikatsiia suspilnykh protsesiv u suchasnomu sotsiumi [Social Capital and quantification of social processes in modern society], www.filosof.com.ua/Jomel/M_71/Bahnuk.pdf (ukr).
2. Bova, A. (2003). Sotsialnyi kapital v Ukraini: dosvid empirychnoho doslidzhennia [Social capital in Ukraine: the experience of empirical research]. *Ekonomichnyi chasopys XXI* [The Economic Annals XXI], 5, 46–50 (ukr).
3. Bodrov, V. A. (2006). Problema preodoleniya stressa. Chast 2. Protssesy i resursy preodoleniya stressa [The problem of dealing with stress. Part 2: Processes and resources to cope with stress]. *Psikhologicheskii zhurnal* [The Psychological Journal], Vol. 27, no 2, 113–122 (rus).
4. Vodopyanova, N. Y. (2009). *Psikhodiagnostika stressa* [Psychodiagnostics of Stress]. St. Petersburg: Piter Publ. (rus).
5. Kondratyev, M. Yu. (2016). Ot “zakrytoy gruppy” – k “zakrytomu obshchestvu” [From “a closed group” to “a closed society”]. *Sotsialnaya psikhologiya i obshchestvo* [Social Psychology and Society], Vol. 7, no 1, 45–58 (rus).
6. Coleman, J. (2001). Kapital sotsialnyy i chelovecheskiy [Social and Human Capital]. *Obshhestvennyye nauki i sovremennost* [Social Studies and Modernity], 3, 122–139 (rus).
7. Muzdybayev, K. (1998). Strategiya sovladaniya s zhiznennymi trudnostyami. Teoreticheskii analiz [Coping strategy with life's difficulties. Theoretical analysis]. *Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii* [Journal of Sociology and Social Anthropology], Vol. 1, no 2, 100–109 (rus).
8. Olson, M. (1995). *Logika kollektivnykh deystviy: Obshchestvennyye blaga i teoriya grupp* [The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups]. Moscow : Economic Initiatives Foundation, (rus).
9. Polishchuk, L. I., Menyashv, R. Sh. (2011). Eekonomicheskaya otdacha ot sotsialnogo kapitala: o chem govoryat rossiyskiye dannye? [The economic return on social capital: as evidenced by Russian data?]. *XI Mezhdunarodnaya nauchnaya konferentsiya po problemam razvitiya ekonomiki i obshchestva*. [XI International

- Academic Conference on Economic and Social Development]. Vol 2 (p. 159–170). Moscow: Home Higher School of Economics, (rus).
10. Popper, K. (1992). *Otkrytoye obshchestvo i ego vragi* [The Open Society and Its Enemies]. Moscow: Feniks Publ. (rus).
  11. Antonucci, T. C., Akiyama H. (1987). Social networks in adult life and a preliminary examination of the convoy model. *Journal of Gerontology*, 42, 519–527.
  12. Araujo, L., Easton, G. A (1999). Relation Resource Perspective on Social Capital. *In Corporate Social Capital and Liability* (pp. 68–87). USA: Kluwer Academic Publishers.
  13. Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37, 122–147.
  14. Banfield, E. C. (1967). *The moral basis of a backward society*. New York, NY, US: Free Press The moral basis of a backward society.
  15. Burt, P. (1992). *Structural Holes: The social structure of competition*. Cambridge, MA.
  16. Cohen, S., Doyle, W.J., Skoner, D. P., Rabin, B. S., Gwaltney, J. M. (1997). Social ties and susceptibility to the common cold. *Journal of the American Medical Association*, 277, 389–395.
  17. Hobfoll, S. E., Nadler, A., Leiberman, J. (1986). Satisfaction with social support during crisis: Intimacy and self esteem as critical determinants. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 296–304.
  18. Janoff-Bulman, R., Brickman, P. (1982). Expectations and what people learn from failure. In N.T. Feathers (Ed.), *Expectations and actions: Expectancy-value models in psychology*. (pp. 207–237). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
  19. Navon, D., Gopher, D. (1979). On the economy of human information processing systems. *Psychological Review*, 86, 214–255.
  20. Oh, H., Kilduff, M., Brass, D.J. (1999). Communal social capital, linking social capital, and economic outcomes. *Annual meeting of the Academy of Management*. Chicago.
  21. Parel, A. (1982). Values of Closed Society. *International Political Science Review*, 3, no 2, 230–237.
  22. Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1–24.
  23. Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent selfimage*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
  24. Sarason, I. G., Sarason, B. R., Shearin, E. N., Pierce, G. R. (1987). A brief measure of social support: Practical and theoretical implications. *Journal of Social and Personal Relationships*, 4, 497–510.
  25. Scheier, M. F., Carver, C. S. (1992). Effects of optimism on psychology and physical well-being: Theoretical overview and empirical update. *Cognitive Therapy and Research*, 16, 201–228.
  26. Vaux, A. (1988). *Social support: Theory, research and intervention*. New York: Praeger.
  27. Woolcock, A. (1996). Social networks and team performance *Human relations*, 2, 369–378.

Блозва П. И. Социальный капитал как психологический ресурс: теоретическое определение понятия

Представлены результаты теоретико-методологического анализа концепта социального капитала как психологического ресурса. Определено, что в психологическом дискурсе целесообразно рассматривать социальный капитал через призму количества и качества межличностных отношений (микроуровень социального капитала). Установлено, что между социальным капиталом и психологическим ресурсом личности существует положительная взаимосвязь. Выделены пять показателей социального капитала как психологического ресурса: эффективность социального взаимодействия, внутригрупповая сплоченность, межличностное доверие в рамках социальной группы, социальная идентификация с группой, готовность к взаимопомощи; названы также его основные проявления: самоэффективность, диспозиционный оптимизм в бесчисленных контекстах, владение высокой самооценкой, уровень устремленности к достижению поставленных целей, социальная поддержка. Социальный капитал как психологический ресурс увязывается с психологическими возможностями среды, используя которые личность может достигать собственных целей, а также способствовать достижению целей группы, к которой она принадлежит.

Ключевые слова: социальный капитал, психологический ресурс личности, закрытая группа, закрытое общество, открытое общество, межличностное взаимодействие, социальная среда.

Blozva P. I. Social capital as a psychological resource: theoretical definition of the concept

The outcomes of the theoretical and methodological analysis of the concept of social capital as a psychological resource are discussed in the article. The findings prove the appropriateness of defining social capital in the psychological discourse in terms of quantity and quality of interpersonal relations (micro level of social capital). A positive interconnection between the social capital and the psychological resource of an individual has been found. The five indicators of social capital as a psychological resource identified in the course of the analysis are the following: effectiveness of social interaction, intergroup coherence, interpersonal trust within a social group, social identification with a group, and readiness for mutual help. The manifestations of social capital are self-effectiveness, dispositional optimism in the non-compared contexts, high self-evaluation, aspiration level in reaching set-up goals, and social support. Social capital as a psychological resource is considered to be associated with the psychological opportunities of the environment, using which an individual can reach his/her goals as well as facilitate meeting the objectives of the group he/she belongs to.

Key words: social capital, personality psychological resource, closed group, closed society, open society, interpersonal interaction, social environment